

דיני רחיצה בשבת

בבואנו לדון על רחיצה בשבת, יש לברר את הדין מצד שלשה איסורים; הנידון הראשון הוא **עצם הרחיצה**, הנידון השני הוא שימוש **ברז מים חמים** בזמנינו והנידון השלישי הוא **סחיטת המים** בעת הרחיצה והניגוב.

עצם הרחיצה

חכמים גזרו שלא להתרחץ בשבת במים **חמים**, אפילו שהתחממו לפני שבת, שמא יבואו לחמם מים בשבת¹.

אכן בכמה אופנים לא אסרו להתרחץ במים חמים [ובלבד שהתחממו לפני שבת]²:

◊ במקום **צער או חולי** מותר להתרחץ בשבת במים חמים³.

◊ מותר לרחוץ רק **מיעוט גופו**, כגון פניו ידיו ורגליו⁴.

◊ **בטבילת טהרה** הקילו מכמה טעמים⁵. אכן לבני ספרד עדיף לטבול בין השמשות⁶.

שימוש בסבון

אין להשתמש בשבת **בסבון מוצק** משום חשש מוליד וממחק, אך **בסבון נוזלי** מותר להשתמש⁷.

פתיחת ברז מים חמים בשבת

אסור לפתוח את **ברז המים החמים** בשבת, מפני שבזמן שמוציאים מים חמים נכנסים מים קרים במקומם

לתוך מיכל המים הרוותחים, ומתחממים שם, ויש בזה משום איסור "מבשלי".

מקורות והוספות

¹ סי' שכו סעיף א ומ"ב ס"ק א.

² יש שהחשיבו **מים שהתחממו מאליהם** (כגון על ידי דוד שמש, או על ידי חשמל או גז שהודלק לפני שבת, וכן מים שחוממו על ידי שעון) כמים שהתחממו לפני שבת. ויש שהתירו רק בשעת הדחק (עיין באורחות שבת פכ"א אות ז ושבת הלוי ח"א סוף סי' נח וכן התיר בחזון עובדיה שבת ח"ו עמ' עו בכל אופן שהמים התחממו בהיתר).

³ סי' שכ"ו סעיף א. ובביאור הל' ד"ה במים.

⁴ אבל אין היתר לרחוץ אפילו איבר אחד במים שהתחממו בשבת עצמה (סי' שכ"ו במשני"ב ס"ק ה, טו).

⁵ אולם לטבילת אנשים בין טבילת עזרא ובין לתוספת קדושה, הסכמת רוב הפוסקים שיש להימנע מכך (אול"צ ב לה ג, אג"מ ד עד רחיצה ב, ארחות שבת כא טו). אך גם בזה יש שכתבו שאין למחות ביד המקלים, ובלבד שלא ישוהו במקוה אלא יטבלו ומיד יצאו (ראה חזו"ע שבת ו עמ' פה פו שהביא כמה פוסקים שאין למחות ביד המקלים לטבול בחם, וכן בשבת הלוי ה מד לימד עליהם זכות, אף שכתב שוודאי מי שיכול לטבול בקרים אין להקל לו).

⁶ שעה"צ שכו ה בשעת הדחק, חזו"ע שבת ו עמ' עח, אול"צ ב לה ג, וראה אג"מ ד עד רחיצה ב.

⁷ רמ"א שכו י ומשני"ב ל, ששי"כ יד יח, אול"צ ב לה ה, וראה מש"כ ביבי"א ד כז כח שהתיר מעיקר הדין גם בסבון מוצק.

והפתרון לזה, הוא לסגור תחילה את הברז שדרכו זורמים המים הקרים למיכל המים הרוותחים, וכך יהיה אפשר לפתוח את ברז המים החמים בלי שיכנסו מים קרים במקומם ויתחממו מהמים הרוותחים שבמיכל. אמנם יש מתירים לפתוח את ברז המים החמים, אם הוא מחובר **לדוד שמש** - שהמים מתחממים באמצעות השמש ותולדותיה, ולא שייך בו איסור בישול מן התורה.⁸

רחיצת קטן בשבת

אכן לצורך קטן, אם הרחיצה נחוצה לו מאוד, התירו להתרחץ במים חמים בשבת, מפני שהוא נחשב כחולה שאין בו סכנה, ובשעת הצורך התירו אף לפתוח את ברז המים החמים **בשינוי**.⁹

סחיטה בשיער

מן התורה אין איסור סחיטה בשיער מפני שהוא קשה ואינו בולע, אבל מדרבנן אסור משום **שנראה כסוחט** מפני שהמים מתקבצים בו ויוצאים החוצה בשעה שסוחט את השיער.¹⁰

מאחר ומעיקר הדין אין איסור סחיטה בשיער, וכל האיסור הוא רק מפני **שנראה כסוחט**, לכך מותר לסחוט שיער בצורה שלא יהיה נראה כסוחט; ומצינו בזה כמה אופני היתר:

1. אין איסור סחיטה אלא במקום **ריבוי שער**,¹¹ שאז נראים המים בלועים בשערות.¹²

לכן מותר לשפשף ידיו הרטובות זו בזו, לפי ששערות הידיים אינם צפופות, ואין המים נראים בלועים בהם.¹³

2. כאשר השער נמצא **בתוך המים** אין בו איסור סחיטה, שהרי מיד לאחר מכן המים

חוזרים ונכנסים בהם, ואינו נראה כסוחט.¹⁴

מקורות והוספות

⁸ הרב עובדיה ביבי"א ח"ד סי' לד, לשיטתו שפסיק רישיה בדרבנן שהוא משום גזירה מותר. וגם בשש"כ (פרק יד סעיף נא) התיר מעיקר הדין, אלא שהוא כתב שאין היתר זה שייך אלא בסוג הדוד הישן, אבל בדוד מהסוג היותר מתקדם לא שייך היתר זה ואסור.

⁹ כך שמעתי מהגרי"ע פריד על פי המבואר בשו"ע והרמ"א בסי' שכח סעיף יז.

¹⁰ הראשונים נחלקו אם יש דין סחיטה בשיער, ולמעשה הפוסקים נוקטים שיש בשיער איסור סחיטה מדרבנן, כמ"ש הבי"י בתחילת סי' של והאחרונים הביאו דבריו להלכה בסי' שכו סעיף ז ח, וכן הביא המ"ב בסי' שכ ס"ק נה מדברי הרמב"ם דפטור אבל אסור.

¹¹ גם בשערות העשויות מחומר סינטטי או פלסטיק יש איסור סחיטה מדרבנן, וגם בהם יש להתיר כשיש רווחים ניכרים ביניהם, ואינו נראה כסוחט (הגרש"ז שש"כ פרק יב סעיף יא טו והערה לו מה מו אול"צ ח"ב פרק לד אות ב ועיי' יבי"א ח"ד סי' ל אות ט).

¹² קצוה"ש בסי' קלג בבדה"ש אות ח.

¹³ קצוה"ש שם שש"כ פרק יד הערה א אורחות שבת פרק יג סעיף גג.

¹⁴ כן הורה הגרש"ז"א זצ"ל וכמו שהובא בשש"כ פרק י"ד הערה ט'. [והיינו כאשר לבסוף מרפה את ידיו שיכנסו בהם המים].

3. יש מתירים לנגב בנחת את השער באופן שהמים היוצאים ממנו יבלעו מיד במגבת, כיון שאינו נראה כסוחט¹⁵, אכן הרבה פוסקים סתמו בזה לאסור¹⁶.

באיסור סחיטה בשיער, לא גזרו שמא יסחט, ולכן מותר לרחוץ פניו אפילו במקום השערות¹⁷, ויכול להעביר ידיו עליהם בשעת הרחיצה, אכן לאחר הרחיצה יזהר לנגב בנחת שלא יצאו המים לחוץ¹⁸.

מלאכת צובע

המלאכה במשכן

במלאכת הקמת המשכן צבעו חוטי צמר ועורות מעובדים כדי להשתמש בהם ליריעות המשכן (ירושלמי שבת פז ה"ב).

הגדרת המלאכה: מריחת צבע לשם יופי, מלאכת צובע מן התורה הוא רק כאשר הצבע יכול להתקיים, דהיינו שצובע בחומר שאינו נמחק מעצמו על גבי מקום שלא מוחק מעצמו, וחכמים אסרו תמיד (רמב"ם פ"ט הלכה ג).

ההבדל בין כותב לצובע

כל פעולה שעיקרה במסר ובתכנים, והמצע והצבע הם רק משרתים את רעיון המסר והתוכן, הרי זה כותב, ואם העיקר הוא בייפוי ובשכלול והשבחת הצורה באמצעות הצבע, חייב משום צובע (ביה"ל שמ ד סוד"ה במשקין, וראה קהילות יעקב שבת ס"י מ).

דוגמאות

צחצוח נעליים: אסור משום צובע, בין אם צובע בצבע ממש, ובין אם הצבע שקוף. כמו"כ אסור להבריק צבע קיים על ידי שמן או לק שקוף משום צובע כגון בהברקת נעלים, שעצם ההברקה נחשבת לשינוי צבע (משנ"ב שכז יב, שעה"צ טז, הגרש"ז אויערבך שש"כ יד הערה קסז).

מקורות והוספות

¹⁵ כה"ח (סי' שכ אות קיא) וקצוה"ש (סי' קלג) בשם הבא"ח (פקודי אות ח), וכ"כ בשש"כ פרק יב הערה סד בשם המנחת שבת, וכן הורו הגרש"ז והגרש"א זצ"ל וכמ"ש באורח"ש פרק י"ג הערה פ"ט וכ"פ באול"צ פרק ל"ה תשובה ב'.

¹⁶ בא"ח פקודי ח, כה"ח שכ קיא, טהרת הבית ב עמ' תנב, אול"צ ב לה ב.

¹⁷ שו"ע סי' שכו סעיף ט ומ"ב ס"ק כה אג"מ ח"א סי' קלג וע"ע באשל אברהם בוטשאש סי' שכ סעיף יז.

¹⁸ שש"כ פרק יד הערה א בשם הגרש"ז כיון שבשפשוף השיער סוחט את המים לצד הגוף ולא כלפי חוץ אבל בניגוב הסחיטה כלפי חוץ ולא לצד הגוף כמו בשטיפה ע"ש אכן יש מתירים לנגב בכח אע"פ שהמים יוצאים לחוץ (קצוה"ש סי' קלג בדה"ש סוף סק"ח). ובטעם ההיתר כתב דכיון שאי אפשר לנגב פניו בלי לנגב את מקום השיער, לפיכך לא גזרו ביה רבנן כיון דסחיטת שיער מדרבנן וגם הולך לאיבוד ע"ש, והוכיח ממשי"כ ה"ט"ז בסי' שכו סק"ב דההולך ברה"ר ומטר סוחף עליו מותר לטלטל המים דכיון שאי אפשר להימנע מזה לא גזרו רבנן, [אכן לכאורה יש לחלק דכאן יכול לנגב בנחת].

שימוש באיפור וכו': אינו אסור מהתורה כיון שהצבע לא מתקיים על גוף האדם, אבל אסור מדברי חכמים (שו"ע סי' ש"ג סעיף כה שש"כ יד סג-סה).

איפור פודרא: לדעת הגר"ע יוסף מותר לאשה לתת אבקת פודרא על פניה בשבת, ואפי' פודרא צבעונית, ובלבד שלא יהא מעורב בה משחה או קרם, וטעמו כיון שאבקה זו אינה מתקיימת אלא יורדת ע"י הזיעה בזמן קצר, ואף שגם צבע שאינו מתקיים אסור מדרבנן, מכל מקום בזה שכל צביעה בגוף האדם איסורה רק מדרבנן יש להקל בשני דרבנן. סברא נוספת להתיר לפי שאינו בגדר צביעה מאחר שהאבקה יבשה ואינה נדבקת בפנים וכשנושרת לא ישאר ממנה רושם כלל, נמצא שאינו צובע את הפנים אלא רק מונח עליהם (חזו"ע שבת ה עמ' ה, וראה עוד בשו"ת אג"מ ה כז). ומאידך דעת הגרש"י אויערבך לאסור זאת, שכיון שמתכוונת לצביעה ודרך צביעה בכך יש בו משום צובע אף שאינו נדבק בפניה ואינו מתקיים אלא זמן מועט (שש"כ יד הערה קעג, וראה עוד שבט הלוי ו לג א וכך אמר לי הגר"ע פריד למעשה).

מלאכת גוזז

המלאכה במשכן

במשכן גזזו צמר מבהמות לצורך עשיית היריעות שאיתן כיסו את המשכן.

הגדרת המלאכה: ניתוק דבר המחובר לגוף האדם או הבהמה¹⁹ (רמב"ם שבת פ"ט ה"ז).

אופני המלאכה

גזיזת צפורניים ועור: אסור מן התורה לגזוז צפורניים בכלי לשם יפוי הגוף, אבל ביד או בפה הרי זה אסור מדרבנן כיון שזה לא הדרך המקובלת²⁰. וכן מותר ליטול ציפורן שפרשה רובה מגוף האדם ויש לאדם צער ממנה, כיון שמהתורה נחשבת כתלושה ובמקום צער לא גזרו חכמים, אבל אסור לתלוש דלדולי עור, כגון עור סביב הציפורן וכדו', אפילו נתלשה רובה ומצערות אותו²¹ (סי' ש"מ סעיף א. וע"ע בסי' שכ"ח סעיף לא. ובאורחות שבת פ"ז הערה ח. ובבן איש חי כי תשא סעיף טז).

מקורות והוספות

¹⁹ מהתורה האיסור רק אם עושה כן לשם שימוש בדבר הנגזז, או כדי לייפות את המקום הנגזז, ורק אם עושה בכלי או בשאר הדרכים המקובלות, ומדרבנן אסור בכל דרך (סי' ש"מ ס"א ובביאור הלי ד"ה וחי"ב).

²⁰ כיון שאין הכרעה מהו האופן המותר (עיין בספר מעשה השבת פ"ז הערה יד).

²¹ כיון שיש מחלוקת בראשונים בהבנת דברי הגמרא, יש להחמיר לכל הפירושים (סי' שכ"ח סל"א).

תלישת שערות: אסור לסרק שיער במסרק בשבת, כיון שזה פסיק רישיה שיתלוש שערות, ואם שמח שהשערות נתלשות הרי זה איסור מהתורה. אבל מותר להשתמש במברשת רכה של תינוקות כאשר לא בטוח שיתלשו שערות.²² (סי' ש"ג סכ"ז ועיין בשש"כ פי"ד אות מז).

סירוק פיאה נכרית: נכון להימנע, אבל מותר להחליק ביד, או במברשת שיער רכה²³ (שש"כ פי"ד אות נב).

ממרח - תולדת מלאכת ממחק

הגדרה

מריחת חומר סמיך והחלקתו באופן שווה, כגון מריחת שעווה על גבי משטח, וכן זפת וכדו' (רמב"ם שבת פי"א ה"ו).

ולכן אסור למרוח כל דבר ששייך בו לשון מריחה, כלומר שיש לו סמיכות מסויימת, כגון משחות וכדו', אבל בנוזל ממש כדוגמת מים ושמן לא שייך לשון של מירוח (שו"ע שיד, סעיף יא ועיין בספר אורחות שבת פי"ז הערה כח ששואל מדוע מריחת משחה אסורה הרי אין עניין במירוח עצמו).

שימוש בפלסטלינה: אסור לשחק במיני פלסטלינה מטעם ממרח (אורחות שבת פי"ז הלכה כה).

צחצוח שיניים: שימוש במשחת שיניים בשבת, לדעת רוב הפוסקים אסור כיון שהמשחה סמיכה ומתכוין למרוח אותה, ויש שהתירו כיון שממרח נאמר רק כאשר רוצה שהמשחה תהיה שם, אבל כאשר מסיר אותה מיד אין זה בכלל המלאכה (אורחות שבת פי"ז הלכה כט. וכן באור לציון פלי"ה תשובה ו. וע"ע ביביע אומר ח"ד או"ח סי' כז אות ב שהתיר כיון שלא רוצה בקיומו של הדבר המתמרח).

האופנים המותרים

הכלל הוא: שכאשר אינו מורח מותר. וזה יכול להיות בכמה אופנים, או שרק מניח את המשחה על גבי המקום בלי למרוח. וכן מותר למרוח משהו נוזלי כמו סבון נוזלי או משחה רכה שנשפכת כיון שאין זה בגדר ממרח. (שכ"ז א ברמ"א).

הבלעת משחה בגוף האדם: יש שפסקו שמותר למרוח משחה, אם מבליעים אותה בעור עד שאינה ניכרת כלל מבחוץ, כיון שכל המהות של ממרח, זה דווקא כאשר מורחים חומר על דבר אחר ולא בתוכו. ויש שפסקו שאין לסמוך על כך ברוב המקרים, כיון שבד"כ שמורח משחה, מעוניין שהמשחה תהיה גם בחלק החיצוני של הגוף ולא רק בתוך הגוף. (הגרש"ז בשש"כ פלי"ג הערה נח. ובשו"ת יביע אומר ח"ד סי' כז מתירים. ובדעת האוסרים עיין באורחות שבת פי"ז וכן המאגר השו"ת).

מקורות והוספות

²² וכן מותר לחכך במקום השיער, כיון שאין כוונתו לתלוש שיער ולא בטוח שהשיער יתלש (סי' שג משנ"ב ס"ק פח).

²³ ואע"פ שלא שייך בזה מלאכת גוזז, כיון שלא תולש דבר ממקום גידולו, יש בזה כמה חששות אחרים.